

* คำแปลกฎหมายพระธรรมนูญ & ประมวล
๑

น
BQ
4324
754
2474

คำแปลมนุษยธรรม ๔ ประการ

แปลจากพระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แปลในราชบัณฑิตยสภา

ใน พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระกุศลหน้าพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทรงคราญอุตมดี

กรม ๕๐ วัน

ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

หนังสือว่าด้วยมนุญธรรม ๔ ประการนี้ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็น
ภาษาบาลี ต้นฉบับเดิมเป็นอักษรวิชัยกะลายพระราช
หัตถเลขา ราชบัณฑิตยสภาได้มาจากวัชรนิเวศ ๗๓
ให้พระญาณวิจิตร (สิทธิ์ โจนานนท์) เปรียญศักดิ์
ออกไว้เป็นอักษรไทย เมื่อให้แปลออกดูเห็นข้อความ
ยังไม่จบ เพราะเหตุคงดัดเทคโนโลยีว่าธรรม ๔ นี้เทศก์แจก ๔
แต่ถึงภาษนิยมเพียง ๒ ข้างต้น ข้างท้ายอีก ๒ ไม่มี
ภาษนิยมที่เขียน เช่นนี้จะเป็นด้วย ทรงพระราชนิพนธ์ค้าง
หรือจะทรงไว้จบแต่ต้นฉบับขาดไป ก็สงสัยไม่ทราบได้ แต่
เห็นว่าพระราชนิพนธ์นี้ ควรพิมพ์เสียคราวหนึ่งเพียงตาม
ต้นฉบับ ทั้งคำแปลและภาษาบาลีด้วย ต่อไปเมื่อ
ปรากฏว่ามีข้อและหาฉบับได้ จึงควรรวมพิมพ์ต่อไป

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

คำแปลมนุษย์ธรรม ๔ ประการ

ความงามงามมีแก่ท่านทั้งหลาย

พระสัทธรรมเครื่องหาใจออก^(๑) อันเป็นประโยชน์
อย่างขงนี้ ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้
เอง ไม่มีครูอาจารย์ ผู้มีพระสันดานมั่นคงไม่หวั่นไหว
ผู้เป็นพระศาสดา มีพระอภิไธยว่าพระโคตม เป็นธรรม
เครื่องนำสัตว์ออกจากสังสารวัฏ ไม่ใช่สักแต่อ้างว่า
กันมาอย่างนี้ ๆ เป็นธรรมไม่ผิดไม่พลาด มีผลเห็นเอง

(๑) “หาใจออก” เป็นคำตรงข้ามกับ “หาใจเข้า” ภาษามาลำว่า “อัสสาสะ (หาใจออก) บัสสาสะ (หาใจเข้า)” ทั้ง
ภาษาบาลีและภาษาไทย ถ้าใช้คู่กันทั้ง “หาใจออก หาใจเข้า”
ก็ไม่มีความพิเศษอันใด เพราะเป็นอาการแห่งสัตว์มีชีวิตโดยสามัญ ถ้า
ใช้ศัพท์เดี่ยวแต่ “หาใจออก” ก็หมายความว่าพิเศษออกไปได้ถึง
ความโล่ง โปร่ง สะดวก คล่อง แห่งใจ เช่น ทำ หรือ พูด หรือ คิด
อะไรไม่ติดขัด ว่า “อึดใจ” หรือ “หาใจไม่ออก” ถ้าหลุดออก
มาได้ ว่า “โปร่ง โล่ง ๆ ละ ๆ หาใจออกแล้ว” คำว่า “หาใจออก”
ในธรรมที่จะกล่าวต่อไป พึงเห็นความพิเศษเช่นนี้. ผู้แปล.

ให้ผลไม่เลอเวลา ผู้รู้ความพอใจยิ่ง เป็นธรรมระงับ
และบริสุทธิ์ ทำให้มากได้ ฝึกฝนสั่งสอนทำข้อ ๆ มา จึง
ประคองฐานอยู่จนทุกวันนี้

ขอความงามจงมีแก่สาธุชนทั้งหลาย

ชื่อว่ากรรมแห่งมนุษย์ทั้งหลายในโลก ว่าโดยอาการ
ชนิดหนึ่งแยกได้เป็น ๔ ประการ คือ นิสสัสสกกรรม
(กรรมเครื่องหาใจออกอย่างที่ไม่ได้หาใจออก
เลย) ๑ ทวิสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
อย่างชั่ว) ๑ สวาสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
อย่างดี) ๑ ปรมัสสัสสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออก
ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง) ๑

ในกรรม ๔ อย่างนั้น ทิฏฐิที่หาประโยชน์มิได้
เป็นต้นว่า กล่าวว่าการที่บุคคลกระทำแล้วไม่ชื่อว่า
กระทำ กล่าวว่ามีเหตุ ไม่มีเหตุ กล่าวว่ามีผลแห่งกรรม
ไม่มี และกล่าวว่ายากแล้วสูญ ทิฏฐินี้เรียกว่า นิส-

สาสกัธรรม เพราะว่าไม่มีผลพิเศษแก่ศาสดา แก่สาวก
ทั้งหลาย และแก่คนทั้งหลายอื่น ๆ ผู้ปฏิบัติตาม เป็น
อันห้ามความเพียรห้ามความขะมักเขม้น

ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ) ที่บุคคลถือเอาแล้ว
โดยไม่แยแสกาย แม้จะแต่งตั้งขึ้นไว้สำหรับปฏิบัติเพื่อ
ให้ไต่ความสุขก็เป็นไปโดยผิด เรียกว่าทุรัสสาสกัธรรม
ไต่แก่การพรรณนาหนทางสวรรค์ และหนทางพรหมโลก
ด้วยพหิขชาญาณทั้งหลาย อันประกอบด้วยด้วยความ
เบียดเบียนพิสดารอันเห็นกันว่า พหิขมาบายชาญาณ พหิขมา
คณขชาญาณ พหิขลอคชวอง (ล้างยาบ) พหิขคิมน้ำไสม
พหิขปรายไม่ให้ ใครก็คขวางตั้งนัย่าง ด้วยพหิขอื่น ๆ อัน
คล้ายกันมีการฆ่าเรอไฟเป็นต้นนัย่าง และการพรรณนา
ความขริสุทถิ ด้วยการประพฤติคิขะ มีถิขประพฤติ ไม่นุ่ง
ผ้านัย่าง ด้วยอาการเคารพค่อพระธาติคิขเป็นต้นนัย่าง
แม้ด้วยคิลและสมาธินัย่าง และการพรรณนามงคิลและ
อัยมงคิลด้วยกรรมค่าง ๆ อีงสิ่งทไคเห็นไคขินและสย
กมในขังจุนันทนคานัย่าง .

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) อันสัมพันธ์กันแห่ง
 สุกคติและ ทศกคติ โดยกกุศลกรรมมถ และ อกกุศลกรรมมถ
 เป็นความเห็นที่บุคคลถือไว้แล้ว โดยแยกกาย เป็นไปแล้ว
 โดยชอบแท้ เพราะเว้นจากการเบียดเบียนเป็นต้นเรียกว่า
 ว่า สวาสดาสนกรรม ใ้แก่การถือชอบและกรรมไม่ผิด
 อันนำประโยชน์และความสุขมาให้ทางเดียว คือ (ถือว่า)
 ผลทานที่บุคคลให้แล้วมีอยู่ ผลบูชาและค่านิยมมีอยู่ ผล
 วิบากของกรรมที่บุคคลทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี
 โลกหน้ามี มารดาบิดามี สัตว์ทั้งหลายที่ลอยมาเกิด
 ก็มี ผู้ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้า เพราะ
 วัฏฏะขันธ์อันเนื่องแล้วของผู้อื่นให้วิกรมตั้งนียบ ใ้แก่
 สภาวะที่ห้ามเสียซึ่งกรรมทั้งปวงเหล่านั้น คือกล่าวว่
 ตายแล้วสูญ กล่าวว่กล่าวถึงสิ่งนั้นเป็นชีวิตเป็นต้น
 กล่าวว่กล่าวถึงสิ่งทั้งปวงเที่ยง กล่าวว่กล่าวถึงสัตว์ไม่มีเหตุ กล่าวว่
 แปรไปตามความนิยมตามความประจวบ กล่าวว่มี
 พระเจ้าสร้างโลกเป็นต้น และการถือมงคลตนชั่ว
 ความปฏิบัติโดยไม่แยกกาย ตั้งนียบ ใ้แก่ความ

ปฏิบัติโดยแยกกายอื่นเข้าไปโดยชอบ เป็นข้าศึกแก่
กรรมที่กล่าวมาข้างบนนี้บ้าง

กรรมวินัยของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
อื่นเป็นไปแล้วด้วยอำนาจกำหนดตรีซึ่งอุปาทานทั้งปวงแล้ว
และกล่าวจำแนกซึ่งกรรมทั้งหลายเรียกว่า ยรมัสสา สก
กรรม ไก่แก่กรรมประกอบด้วยความระงับ กรรมประกอบ
ด้วยความดีหรือชย กรรมอื่นถึงซึ่งความบริสุทธิ์พร้อม
กรรมอื่นพระสคคเจ้าเร่งทั่วแล้ว

ในธรรม ๔ อย่างนั้น ถ้าวางประโยชน์ที่เห็นไปใน
กาลยศยาวแล้ว กรรมข้อค้นหาประโยชน์มิได้สักอย่าง
เกี่ยวเป็นแก่นขนเจ้าที่ปฏิทั้งหลายที่ยินดีในปฏิฐินั้นตรึงตรอง
แล้วขัญญุติและแสงงไว้ เพื่อจะให้เป็นที่ยินดีแก่พวก
มีปฏิฐิวรคเท่านั้น ในธรรมข้อคั้น คาสคา (ผู้สอน)
มีปฏิฐิวรคอย่างใด สวค (ผู้ฟังสอน) ก็มีปฏิฐิวรคอย่างนั้น
ย่อมกระทำสัก การเคารพน้อมนำลาภมีประการเป็นอัน
มากเข้าไปให้ ด้วยเข้าใจว่าคาสคานั้นเป็นบัณฑิต ให้

เกิดความวุ่นวายแก่เราทั้งหลายดังนี้ อันสิ่งของศาสดามี
ท่าน อย่างนั้นแล

ฝ่ายสาวกของศาสดานั้นแล้ว แต่ก่อนมากลัวขยำ
ขยำอยากไต่บุญ เพราะเชื่อคนทั้งหลายอื่น และก็เพราะ
กลัวขยำจึงไม่ได้ทำกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นตามทีคน
ปรารถนา เพราะทำขยำไม่ได้ในนี้จึงเกิดความอยากและ
ความกลุ้มใจ แม้ทำขยำลงไปด้วยความไม่เชื่อเพอ
ยอมเคอครอื่นในภายหลัง ขอนเียนทุกข์ของชนพวกนั้น
ครั้นมากกระทำบุญสัมปทาต่าง ๆ มีประพฤติกิเลสเป็นต้น
เพราะอยากไต่บุญ ก็ลำบากทวยกายและวาจา ฝ่าย
คนตระหนักต้องทำการบริจาคทรัพย์เป็นต้น เริ่มทำพิ
มุขชายัญตของให้ทานเป็นต้น อนนกันขว่าเียนทุกข์
ของชนพวกนั้นอีก

ก็เคียนเมอชนพวกนั้นมาตกลงใจรับเอาทฎฐิขัตตน
อย่างที่ว่ามาแล้ว อัยทวะทังปวงคชความกลัวขยำ และ
ความอยากไต่บุญก็เสื่อมสิ้นไป เพราะความเห็นเียนไป
เสียแล้วในอำนาจทเห็นว่าตายแล้วสุญ ทำกรรมลงไปแล้ว

ก็เหมือนไม่ได้ทำ และผลบุญบาปก็ไม่มี อานิสงส์
ทันตาเห็นของสาวกแห่งศาสนาเชนว่าก็มีเพียงเท่านั้น

บุรุษผู้มีญาณวิเศษต้องการประโยชน์ที่เป็นไปใน
เวลานานมาพบลัทธินั้นแล้ว เมื่อจะพิจารณาโดยชอบก็พึง
พิจารณาอย่างนั้นว่า ชรรมนั้นถ้าทางประโยชน์ชาติหน้า
แล้ว ไม่มีประโยชน์โดยประการทั้งปวงที่เกี่ยวพัน ถึง
ใครจะรหรือไม่ว่าก็ทำอะไรได้

แท้จริงในลัทธินั้น ถึงผู้เป็นศาสดาแสดงธรรมอยู่ก็
ลำบากเสียเปล่า ๆ สาวกผู้ฟังธรรมก็เช่นเดียวกัน
เพราะว่าผลพิเศษในภายหน้าจะใคร่มีแก่คนทั้งปวงที่ถือ
ทิวฐินั้นหรือไม่ถือทิวฐินั้นก็หาไม่ได้

อนึ่ง ว่าถึงในยจฺยันทันตาแล้ว ความปฏิบัติชอบ
เท่านั้นควรที่บุคคลจะพึงปรารถนา ความปฏิบัติผิดก็ช่วย
ประการอื่น ควรที่บุคคลจะเว้น เพราะเหตุใด เพราะ
เหตุว่าความปฏิบัติผิดเป็นสิ่งที่ทำให้ผลมีความดีเกิดขึ้น
เป็นต้น ก็เมื่อมายึดถือทิวฐินแล้ว นำหนักของความ
ปฏิบัติชอบ และความปฏิบัติผิดในยจฺยันทันตา แม้แต่

ก่อนจะมีเรี่ยวแรงเพราะกลัวว่าปล่อยยากไต่บุญอยู่ ก็จัก
 ดอยกำลังเพราะความกลัววินินทาเป็นต้น และเพราะ
 อยากรไต่ผลสักว่าความสรรเสริญเป็นต้น คนที่ถือทิฏฐิ
 อยู่นั้นแหละถือทิฏฐิในปัจจุปันทันตา ส่วนใน
 ภายหน้าเสมออันหมก ขรรษณ์มัญญาณพิเศษพิจารณา
 อย่างนั้นแล้ว ควรแหวกธรรมนั้นหลีกไปเสีย ไม่ควร
 ถือเอา ธรรมข้อแรกเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ท่านจึง
 กล่าวว่านริศสาสกกรรม (กรรมเครื่องหาใจออกอย่าง
 ที่เรียกว่าไม่ได้หาใจออก)

ส่วนกรรมที่ ๒ เป็นวาทีที่กล่าวถึงการทำ แสตง
 ซึ่งความปฏิบัติทั้งหลายที่จะ หลีกทุกข์และให้ ได้ความ
 สุขในภพหน้า แต่ก็ยังเป็นกรรมที่ควรคิดเทียบ เพราะ
 ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายบางพวก หรือ
 ทำให้ตกอยู่ในฐานะที่เป็นคนกระทำสิ่งที่ไม่ใช่กิจ หรือ
 เป็นแดนเกิดแห่งความโง่ทก

ความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ บุคคลย่อมเข้าไปได้
 ในสังขารเหล่านี้ ชื่อว่าความแสวงหาประโยชน์

และสุขแก่คนและคนอื่นที่เป็นผลฝ่ายของตน ด้วย
 การนำเหตุแห่งทุกข์เข้าไปให้ เพราะใคร่สิ่งที่ไม่เป็น
 ประโยชน์ส่วนเกี่ยวในสังขารทั้งหลายที่หมายรู้กันว่าเป็น
 สัตว์เหล่านั้น ไม่มีอุปสมควรจะเป็นธรรม

ขานสิ่งของกิริยาที่เคารพพระอาทิตย์และบ้ำเรือไฟ
 เป็นต้น จะไปเห็นประจักษ์ในขัจจุบันทันตาแม่แต่สักเล็ก
 น้อยก็ห้ามได้ คนทั้งหลายที่ทำการียาเช่นนั้นลำบาก
 เปล่า ๆ ทำเครื่องสักการะให้หมดสิ้นไปในที่ไม่ควร
 โดยแท้ และตกอยู่ในฐานะที่เป็นคนทำกิจที่ไม่ควรทำ
 อย่างเกี่ยว

ก็โลกนี้มีธาตุนี้ไม่ถ้วน มีธาตุต่าง ๆ ในบรรดา
 ธาตุนี้ไม่ถ้วนและธาตุต่าง ๆ นั้น สัตว์ทั้งหลายที่มี
 ธาตุต่าง ๆ นั้น ๆ ย่อมติดแน่นธาตุใด ๆ ตามความ
 ทรักของตน หรือเสียง โฆษณาของคนอื่น ก็ตรึงแน่นอยู่
 ในธาตุนั้น ๆ ย่อมกล่าวไวยาหารว่า สิ่งจริงสิ่งอื่นเหลว
 เปล่า ดังนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายนั้นมาเป็นอย่างนี้ และพา
 กันปฏิบัติอยู่โดยอาการนี้ไม่ถ้วน ขยายธรรมทั้งหลาย

เป็นอเนกมีกล่าวล้อเสียดและกล่าวเท็จตลก ๆ ร้อน ๆ เป็น
 คั่นก็เกิดขึ้นพร้อม เพราะเหตุที่มุ่งเบี่ยงเบี่ยงแย่งและ
 วิวาทอาศัยถ้อยคำตรงกันข้ามแย้งกันและกัน เป็นเหตุ
 ให้สัตว์เหล่านั้นไต่รบทุกข์ต่าง ๆ ในปัจจุบันทันตา

ก็สัตว์โลกอันคิดหาครอบงำแล้วนั้น เป็นผู้อยากได้
 สุขเกลียดทุกข์ แม้เมื่อจะตายก็ปรารถนาความสุขและ
 กลัวความทุกข์เบียดหน้าแต่ตายไป เมื่อสัตว์โลกนั้น
 เป็นอย่างนี้ การที่ล้อลวงทำให้งวยงงหรือขุ่นใจก็สัตว์
 โลกให้นำลาภสักการะเป็นต้นมาให้ ด้วยกรรมที่ไม่
 เป็นจริงหรือไม่เป็นบุญกุศล เป็นแต่เครื่องลวงโลกด้วย
 ประการต่าง ๆ เท่านั้นก็ดี การอ้างประโยชน์ในโลกหน้า
 มาชักชวนให้สัตว์โลกเร่งรีบขุ่ขึงอยู่ในกรรมทั้งหลาย
 อันไม่สมควรเป็นทิพในเวลาที่ตายก็ดี การย้งสัตว์โลก
 ให้ลำบากในกรรมทั้งหลายที่ไม่แลเห็นอันสังสัก็ การ
 แสดงลัทธิกรรมต่าง ๆ แล้วทำการข่มขู่ผูกฝ้ายของตน
 แล้วนำความพินาศเข้าไปให้แก่ผูกฝ้ายคนอื่นเพราะอาศัย
 ลัทธิก็ดี การผูกพันผูกฝ้ายของตนไว้ด้วยลัทธิอื่น ๆ

กตฺติ สํกฺกํ ลํวมาทงหมคฺมิอาทคฺกนํ นํได้มฺวปสฺมคฺว
 ๕ เป็นธรรมเลข เพราะเหตุณนธรรมทมิสภาวะอย่างน
 ๕ จงมิไคเขนทยนคฺแห่งวิญญฺชนทงหลาย

๕ บรุษผู้มีญาณพิเศษครนมาในธรรมนนั้น คักษา
 ๕ ธรรมนนั้นแลวพิจารณาอยู่ ครนเห็นโทษในธรรมนนั้นแลว
 ๕ กพิงคหมนชํวแรกแหวกหลคจากธรรมนนั้นไปเสย

๕ แทจรง ธรรมทเขนไปแลวด้วยอำนาจบุชายญฺเขน
 ๕ คน ไม่เป็นธรรมคงทนควรแกขุญญา เหตุประกอบ
 ๕ ด้วยโทษมีคนปลายไม่ตองกันเป็นอาท เพราะเป็นธรรม
 ๕ ทพวกมีอชฉวสย ประกอบด้วยโลภ เป็นคนพรรณาไว้
 ๕ เป็นธรรมปราศจากเหตุการณ เป็นแต่อ้างว่าท่านว่ามา
 ๕ ภาระน ๆ เท่านั้น จะไคยงความขงกันจากยาปทโลก
 ๕ คคเขนให้ถงพรอมกหาไม่ ย่อมยงเหตุอื่นไม่เป็นท
 ๕ ปรารณาไม่น่าใครไม่เอยชวยใจ มี การวิวาทกยพวกอื่น
 ๕ เป็นคนให้เขนไปพรอมในโลก

๕ หรือนยหนง เมื่อยทคตไม่แลเห็นอนนสงสในธรรม
 ๕ นนแมสคตเด็กนอย ๕ รุแล้ววาคาสคาทงหลายอนนถล่าว

แล้วโดยประการต่าง ๆ ตามมติของคน ๆ แม้จะไม่หลัก
หนีไปจากกรรมหนักงมขยสถพิศเฉยไว้ อย่าเคารพ
อย่าฟัง เพราะว่ามีธรรมเช่นนั้นที่มีอันสงสไม่เห็นประจักษ์
เห็นแต่ทำความเชื่อตามคำของศาสดานั้นเท่านั้น

กรรมทั้งหลายมีขชายัญญุเคารพพระอาทิตย์และอิน
วอนท้าวมหาพรหมเป็นต้น เป็นของที่ไม่แลเห็นอันสงส
เมื่อชนทั้งหลายจะกระทำหรือมิกระทำการเหล่านั้น พระ
อาทิตย์ก็ร้อนอยู่เสมอนั้นเทียว เมื่อชนทั้งหลายปรารถนา
ให้เย็นก็ไม่เย็น ย่อมส่องแสงในกลางวันเท่านั้น เมื่อ
ชนทั้งหลายปรารถนาแสงสว่างในราตรีก็มืดมากกระทำ
แสงสว่างให้ พระอาทิตย์มืดไ้ทำความประสงค์ของชน
ผู้ปรารถนานั้นให้สำเร็จโดยประจักษ์เลย ย่อมกระทำ
อุปการะแก่โลกตามธรรมคาของพระอาทิตย์ โดยสม่ำเสมอ
เท่านั้น

ถึงไฟในพิชขยัญญุแล้ว เมื่อชนทั้งหลายจะบูชาหรือ
ไม่บูชาที่วางตนเสมอคือตั้งอยู่โดยธรรมคาเป็นไฟนั้นเอง
ผู้วิเศษมีท้าวมหาพรหมเป็นต้นก็เหมือนกัน ไม่มีใคร

เห็นตลอดมาแม้ทุกเมื่อ เป็นแต่ไต่ยินโดยอาการต่าง ๆ
 เป็นต้นว่าไต่ยินว่ากันมาดังนี้ ๆ เท่านั้น ก็ถือว่าสภาพ
 ทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้นเป็นสิ่งที่ควรนมัสการใช้
 การนมัสการสภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น ก็
 พึงเป็นหนทางสุคติ การคุกหมันก็จะพึงเป็นหนทางทุคติ
 อนึ่งสภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น จะพึงทำการข่ม
 ฆ่าและทำความขกย่องอย่างใด อย่างหนึ่งแก่ชนทั้งหลาย
 ที่มีสัตถ์และท่าแม่ ในเวลานั้น อาการนั้นก็จะพึงเป็น
 ทางปฏิบัติปรากฏแก่โลก ก็การแปลกเปลี่ยนแปลง
 มิได้มีแก่สภาพทั้งหลายมีพระอาทิตย์เป็นต้น นั้นโดย
 เหตุใด เหตุดังนี้ จึงควรถือเอาว่าอาการนั้นมีใช้หน
 ทางแห่งสุคติและทุคติทั้งหลาย

ก็หนทางแห่งสุคติและทุคตินั้นมีอยู่ แต่ต้องเป็น
 อาการอันจากอาการที่กล่าวมา มิใช่และอันส่งสื่อน
 เข้าไปค้นหาได้อยู่ ชนทั้งปวงอาจเข้าไปค้นหาได้ทุก
 สถานและทุกเวลา

ก็กรรมทั้งหลายนั้นมิใช่ช้ายัญและเควพพระอาทิตย์
 เป็นต้นสมมติกันขึ้นแล้วโดยบัญญัติในบางแห่งบางคราว
 แล้วสืบท่อมามากับอาการต่าง ๆ มีอ้างว่าได้ยินได้ฟัง
 มาว่ากระนั้น ๆ เป็นต้น ไม่มีรูปสมควรจะเป็นหนทางสุคติ
 และทุกคติเลย. (หมคะบัพเพถัน)

(จตุมนุสสุตอมุโม)

สุภมตฺต-โว

อัย อรหโต สุมมา-	สมพุทฺธสฺส สยมภูโน
อนาเวรสฺส คาทิสฺส	สคฺคฺโคตมนามิโน
ปรมสฺสาสฺสทฺตอมุโม	นินฺยฺยานิโก อนินฺตีโห
อปฺปญฺจนกาวิโรโธว	สนฺทิกฺกุจฺจิกโก อกาลิกโก
วิญฺญูหาวราชานาโขว	สนฺตสฺสทฺตเจหิปฺสฺสสิโก
ภิกฺขุขุสฺमानิยมาโน	ยาวชฺชชาบี ปตฺติกฺกุจฺจติ ฯ

สุภมตฺต สาธุโน

โลกสฺมึ มนุสฺसानํ อมุโม นาม เขณนากาเรน
 จตฺตพฺพิโธว โหติ นินฺตฺสฺสาสโก ฯ อมุโม ทุรฺสฺสสา-
 สโก ฯ อมุโม สฺวาสฺสาสโก ฯ อมุโม ปรมสฺ-
 สาสโก ฯ อมุโมติ ฯ

ตคฺคฺโคตฺต นินฺตฺสฺสาสโก อมุโม นาม อภิวิยวาโต
 อเหตุกฺควาโต นคฺคฺโคตฺตวาโต อชฺชเชตฺตวาโตติ เขวมาทีกา
 นินฺตฺคฺคฺโคตฺตกา ทิกฺกุจฺจิ ยํ นินฺตฺสฺสาย นคฺคฺโคติ สคฺคฺโคโน ฯ

สาวกานัน ๑ คทณฺเฒสํ ๑ ปฏฺฐิปตฺถิมลวิเสโส วิริยํ
 ปฏฺฐิกฺขิตฺถํ ตาโม ปฏฺฐิกฺขิตฺถโว ไหติ ๑

ทฺรสุสสาสโก อมฺโหม นาม สุขปฏฺฐิลาภาย ปฏฺฐิ-
 ปตฺถิวเสน ปณฺเฑตฺถายี มิจุฉาว ปวตฺถตา อโยนิโส
 คหิตา มิจุฉาทิฏฺฐิจิ ขตฺถ อสฺสเมโห ปุริสเมโห สมฺมา-
 ปาโส วาขเปยฺโย นีรคฺคไฟฺติ เอมมาทฺธิหิ ปรวฺหิ-
 สุปฏฺฐิสํปตฺถเตหิ ขณฺเฒเหหิ ขณฺเฒเหหิ วา ทาทิเสหิ อคฺคิ-
 ปาริจริยาทฺธิหิ สคฺคสมคฺคพฺพหฺมโลกมคฺคา วณฺณิตา
 อเพกฺกวตฺถาทิกปจฺรเณน วา อาทิจุปฺปญฺจานาทฺธิหิ วา
 สีสสมาทฺธิหิ วา สุกฺขิ วณฺณิตา ทิฏฺฐจฺจมฺเมว วา
 เทหิ เทหิ กมฺเมหิ ทิฏฺฐจฺจสํปตฺถเตหิ มงฺคลามงฺคลานิ
 วณฺณิตานิ ๑

สุวาสุสสาสโก อมฺโหม นาม กุสลาคุสลาภมฺม-
 ปเถหิ สุกฺคิตฺถคฺคตฺถิมลทฺธิยฺกาทิ โยนิโสมนสิกาเรน คหิตา
 ทิสาวิริยา สมฺมาเทว ปวตฺถตา สมฺมาทิฏฺฐิจิ ขตฺถ อคฺคิ
 ทินฺนํ อคฺคิ ปิฏฺฐจฺจ อคฺคิ หุคฺค อคฺคิ สุกตฺถกฺกฏฺฐานํ

กมุมานัน ฆสวิปาโก อคฺคฺติ อัย โสโก อคฺคฺติ ปรโลโก
 อคฺคฺติ มาตา อคฺคฺติ ยีตา อคฺคฺติ สคฺคฺตา โอปปาติกา
 สมุมาปฏฺยปนฺนา เข อิมญฺฯ โลกํ ปรวญฺฯ โลกํ สยํ
 อภินฺญา สจฺฉิกคฺคา ปรเวเทนคฺคฺติ สมุมาคทาโห วจฺจคฺติ
 อปณฺณคฺโต ฯ อมฺโม เอกนคฺทิสฺสชาวโห เขน
 อฺจุฆทวาโห เจว คํชิวาทิวาโห ฯ สพฺพสฺสทวาโห
 ฯ อเหตุกฺวาโห ฯ นิยคฺคฺคฺคฺวาโห ฯ อิสฺสวณฺนิมฺ-
 มานวาโห ฯ โกตฺทลมงฺคฺลญฺฯ อโยนฺนิโส ปฏฺยปคฺคฺติ
 ชาติ สพฺเพ อิม อมฺมา ปฏฺยิกฺขิตฺตา คปฺปฏฺยปคฺคฺชา
 โยนฺนิโส ปฏฺยปคฺคฺติโยเขว สมฺมา ปวคฺคฺตา ฯ

ปรมสฺสสาสโก อมฺโม นาม ทถาคตฺสสารหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สพฺพุปาทานานํ ปริญฺญาช อมฺมานัน
 วิภชฺชวาทวเสน ปวคฺคฺโต อมฺมวินโย โยอํ อฺป-
 สมิโก ปรีนฺนิพฺพานิโก สมฺโพชคามิ สุกคปฺปเวทิตฺโต ฯ

คคฺคฺต ปจฺจโม อมฺโม ทิมฺภาสิเกน อคฺคฺเตน เอกนคฺท-
 นีรคฺคฺตโกว โทติ เกวลํ ทิฏฺฐิจิกษเนหิ ทิฏฺฐิจิเมว อสฺสา-

เทนุเตติ ทกุกะทวา ทิฏฺฐิจิวิตานํ โทสนคฺคตฺตยา ยญ-
 ฉตฺตโต .เทสิโต ฯ เขตฺต ๑ ยํทิจฺฉิโก โส สคฺคตา
 ไหติ ทํทิจฺฉิกา สวกา สกฺกโรนฺติ คฺคฺกโรนฺติ
 อนนฺทปฺปการลาภํ อฺปนฺนํติ ยญฺฉิโต เตส อมฺหากํ
 ฉานฺนํปฺปาทโกติ ฯ เขวมคฺคตโก สคฺคฺ อานิสฺสโ ๑

คฺคฺสฺส โข ยนฺ สคฺคฺโน สวกา ยฺยฺเพ ยเรสํ
 สคฺคฺราย ยายํวิภูกายี ไหนฺติ ยฺยญฺฉกามายี ฯ ยาย-
 วิภูกตฺตาย ๑ น สกฺกนฺติ อคฺคฺตนา อิจฺฉิตํ ยานฺตติ-
 ยายาทิกมฺมํ กาคํ เตนฺ เนสํ ไหติ อิจฺฉาวินฺนา
 อนาทริเยน ยายํ กคฺควายี ยฺยฉา วิยฺยฺฉิสาวินฺ ไหนฺติ
 ทํ เนสํ ทุกฺขํ ๑ ยฺยญฺฉกามตฺตาย ทํ ทํ ยฺยญฺฉ-
 สมฺปทํ คยฺจรวณฺทํ กโรนฺตา กายวาทฺทิตฺติ กิลมนฺติ
 มจฺฉวายนฺตฺตายี ฉนาทิตฺติวิจฺจาทํ กคฺควา ทานยญฺฉกาทินิ
 ชารกฺกนฺติ คมฺมยฺยํ เตสํ ทุกฺขสฺสมฺมทํ ไหติ ๑

อิตานิ ยนฺ เขวรฺยํ ทิฏฺฐิจิ คคฺคทฺตวา กคฺคสนฺนิฏฺฐ-
 จานานํ สพฺโพ อฺปนฺนํทิว ทิฏฺฐิจิยาเยว อฺยฺยฺฉกาทิ-

วียนตฤติกาทีวสขุปลวคตฺตาย ปาปภิกฺขุตา เจว ปุณฺณณามตา
๑ ปหิขฺยุนฺติ ๑ เขตฺตโก ทิฏฺฐชฺมมิกานิสฺสโร ตา-
ทิสฺสสฺส สตฺตฺตโน สวากานํ โหติ ๑

คฺคฺร วิณฺณฺญ ปุริสฺสอ ที่มกาสิกคตฺตฺตฺตโก อวคฺนคฺควา
สมฺมา อเวกฺขมาโน เหวํ ปจฺจเวกฺขเขบฺบ นิสฺสฺสโก วคฺตยํ
ชฺมโม สพฺเพน สพฺพํ สมฺปฺรยายิณฺน อตฺตฺตฺตโน ฉาโคยิ
อฉาโคยิ กิ กวิสฺสติ ๑ คฺคฺร ทิ สตฺตฺตา เปตํ ชฺมมํ
เทเสนฺโต มุชฺชา กิลมฺติ ตถา สฺสคฺคาโร สวากา ๑

สพฺเพสฺสณฺทิตี คํทิจฺจิกานมฺบิ อคํทิจฺจิกานมฺบิ นคฺ-
ถเว สมฺปฺรยาย วิเสสฺสอ ยสฺมา ๑ ทิฏฺฐชฺมมสมฺม
อิฉฺฉิตฺตพฺพาเชว กายวาทฺทิตี สมฺมาปฏฺฐิตฺตํ ปวิวชฺ-
เชตฺตพฺพา ๑ มิฉฺฉนฺตปฏฺฐิตฺตํ อฉฺฉนฺตปฏฺฐิตฺตํ คารยฺยวาทฺทิตี-
ภาวโค ๑ อิมํ โข ปน ทิฏฺฐจํ นิสฺสฺสาย ทิฏฺฐชฺมมเม
สมฺมาปฏฺฐิตฺตํ มิฉฺฉนฺตปฏฺฐิตฺตํ คฺคฺรภาโว ปุพฺเพ ปาป-
ภิกฺขุตาปุณฺณณามตาหิ พลวายิ สฺมาโน คฺคฺรทาทิมคฺค-
ภเยน ๑ ปสฺสํสาทิมคฺคตฺตกามตฺตาย ๑ ทฺตพฺพลโลเชว
ภวิสฺสติ ๑ อฉฺฉนฺตทิฏฺฐจิกานมฺบิ ทิฏฺฐชฺมมเม คโค

สุนทรครา ฯ สมุปรายเข ย่น สพฺเพ สมสฺมาเยวาทิ ฯ
 ไล ทํ อมฺมํ นิพฺพชฺช ปกฺกเมยฺย น คณฺเหยย ฯ
 เขวมยํ ปจฺจโม อมฺโมติ ฯ เตน นีรสุสฺสโก วุคฺคโต ฯ

ทฺธิโย ย่น อมฺโม กมฺมวาโต โททฺวา สมุ-
 ปรายเข ทฺกฺขปฺริหารสุขปฺภีลาภปฺภีปฺทฺธิโย ทิเปฺนโต เข-
 กจฺจานํ สทฺถานํ อหิตกฺรณฺเณ วา อภิรฺุการิตปฺยาป-
 เนน วา โกทฺถณฺณปฺปภาวตฺยา วา มิรฺุฉาปฺภีปฺทฺธิ-
 ภาวโต คารยฺไหว โทติ ฯ

เยสุ ทิ สํชาเรสุ ทฺกฺขา เวทนา อฺุปลพฺภติ
 เตสุ สทฺทสณฺณมิเตสุ สํชาเรสุ เขณฺุตาหิตกฺามตฺยา
 ทฺกฺขการณฺยนเนน อคฺคโน วา ปเรสํ วา สปฺกฺขิกานํ
 หิตสุเขสนนฺนาม อมฺโม ภวิตฺุ อรหฺุรฺุ น โทติ ฯ

อาทิจฺุปฺญจฺานอคฺคิปฺวาริรฺุยาทินํ อฺุปฺมคฺคโกยฺ
 ทฺกฺขจฺอมฺมิถานิสํโส ปจฺจทฺธิโย น โทติ ฯ อณฺเณทคฺคํ
 ทํ การกา มุขาว กิสมนฺุตา สทฺกการณฺจ อจฺุจฺาเนน
 เขเปฺนฺุตา อภิรฺุการิตเมว ปฺยาปฺณนฺุติ ฯ

ขยง โสโก อเนกธาตุ นานาธาตุ ฯ ตตฺต เต
 เต คัตตทฐาทกา สคฺคา สกตถุเกน วา ปฺวโฆเสน
 วา ยํ ยํ ฐาคํ อภินิวาสนฺติ ตถา อภินิวาสิตา
 ไวหรนฺติ อิทเมว สจฺจํ โฆฆมณฺณนฺติ เตสํ เขวมฺภูตानํ
 อเนกาทาเวหิ ปฏฺฐิพชฺชคํ คํ คํ อณฺโณณณณวิปริตคานํ
 นิสฺสสาช กลหวิคฺคทวิวาทา คุวํ คุวํ เปสฺสณฺณณมฺสาวาทา-
 ทโย อเนเก ปาปชฺชมาเขว สมฺโณนฺติ เขหิ
 เต เต คํ คํ ทุกฺขํ ปาปณฺณนฺติ ทิฏฺฐเขว ชฺชเม ฯ

คณฺหาภิกฺขุโต ราชํ โสโก สุขกาโม ทุกฺขชฺชฏิกฺกุโล
 มรมาไนยํ ปรมฺมรณา สุขเมว ปคฺคเตหิ
 ทุกฺขณฺฯ ภาชติ คสฺเสวมนฺนคสฺส โลกสฺส ตถา
 ตถา อชฺชถากุเตน อนาปณฺณเกน วา ชฺชเมน เกวลํ
 โลกวิมฺหาชฺชเกน วณฺเจควา วิมฺหยาเปตฺวา วา ตชฺเชตฺ-
 วา วา ลากสฺสการาทินิ อาทราชนณฺเจว มรณกาเต
 อชฺชปภิกฺขุชารเตสฺส กมฺเมสฺส ปวฺโลกตฺโตติ อชฺชิสฺส
 อากิฬายนปฺริกิฬายนณฺฯ ตถารูเปสฺส อทิสฺสมานานิสฺสเสสฺส
 กมฺเมสฺส กิลมาชนณฺฯ คํ คํ ลทฺธิชฺชมฺมํ ทิเปตฺวา

สปรกขุปรกขุจาปนํ กตฺวา สทฺธิปจฺจยา ปรรปกฺขานํ
 อนตฺตฺถุปนยาปนญฺช คาย คาย สปรกฺขพฺนฺชนญฺจาทิ
 เขวมาติ สพฺพํ ธมฺโม ภวฺติ อรหฺรุํ น โทเคว ฯ
 เตนายเมวรูโป ธมฺโม วิญฺญฺณํ อาราคโก น
 โทติ ฯ

คตฺร หิ วิญฺญฺ ปุริโส อากนฺตฺวา อนฺตฺสิกฺขาย
 ตํ ธมฺมํ ญตฺวา ปจฺจเวกฺขมาโน ตตฺถตฺถินวํ วา
 ทิสฺวา อวมณฺณิตฺวา ตมฺหา ธมฺมา นิพฺพชฺช ปกฺกเมบฺบ ฯ
 ยณฺณาทิวสฺสปวตฺโต ธมฺโม โสภาทิ อชฺฌาสเขหิ
 วณฺณิตตฺตา ปุพฺพาปรวิโรภาทิ โทสโยเคน ยณฺณาภุขโม
 น โทติ เหตุการณฺวหิตโต อิตฺทิตฺติโหว น ฯ
 โลกคฺรหิตฺเทหิ ยาเปหิ สํวรํ สมฺปาเทหิ ยเวหิ
 สทฺธิ วิวาทาทโย โสเกยฺย อนิฏฺเฐ อกนฺเต อมนาย
 สํวตฺเตตฺตํ ฯ

ชถ วา ตตฺถ อปฺปมตฺตฺกมฺมึ อานิสฺสํ อทิสฺวา
 อณฺเณสฺมึ สกฺถารานํ สกฺสกมฺเตน นานปฺปการวาทิตํ
 ญตฺวา ตโต อปรกฺกมนฺโตยฺย มชฺฌตฺตฺถาคโก อสฺส

อकारโว อปฺปติสฺสโร ฯ ทาทิสฺสโร หิ อมฺโม อปฺปจฺจกฺขา-
 นิสฺสโร ไหติ เกวลํ กตฺตสฺส สจฺจอุโน วจฺเณน
 สทฺททหนฺนึโย ฯ

ยฉณฺณาทิจฺจปฺปญฺจํจานมหาพรหฺมาชาจนาทฺนึ หิ กมฺมา-
 นึ อทฺธิจฺจํนีสฺสาเนว ไหนฺติ ทานึ กโรนฺทฺตานมฺบึ
 อกโรนฺทฺตานมฺบึ อาทิจฺโจ อฺฉนฺโหว ไหติ สมนฺเมว น
 สิตฺตมิจฺจตฺตํ สิตฺตโร ทิวาเยว ทิปฺปติ น วจฺตํ
 อโลกมิจฺจตฺตํ อากนฺทฺวา อโลกํ กโรนฺติ น ตํ
 ตํ อิจฺจตฺตํ ปจฺจกฺขโต อตฺถํ สาเวติ อลฺโย สพฺพสมฺเมว
 สฺริยอมนฺเมน โลกฺยปการํ กโรติ ฯ

ยฉณฺณคฺคิยํ ยชตมฺบึ อยชตมฺบึ สโมว ไหติ
 สเกน อคฺคิอมนฺเมน ทิจฺจจฺติ ตถา มหาพรหฺมาตโย
 สทฺทายํ น ทิสฺสฺสนฺติเยว เกวลํ อิติทิวาทิวเสน สฺยฺยณฺติ ฯ
 ยทิ หิ อาทิจฺจาทโย นมฺสฺสิตฺตพฺพา สึยฺํ เคสฺ
 นมฺสฺสนํ สฺกตฺติมคฺโค สึยา อวมณฺณนํ ทฺคฺคตฺติมคฺโค
 อลฺ เต อิตานึยํ นมฺสฺสนฺทฺตานมฺสฺสนฺทฺกโกสนฺทฺจํ
 ยํกึณฺจิ นิคฺคทฺทคฺคทฺทํ กเรยฺยํ ยถา โส

ยปฏิปตฺติมคฺโค โลกสฺส ปญฺญาเยขฺย ยสฺมา ฯ เกสํ
 เหวรูปโย วิกาโร นตฺติ ตสฺมา คเหตุพฺพเมตํ ยทิตํ
 เนส มคฺโค สุกฺคิตฺตคฺคินฺนติ ฯ

คาสฉฺย ปน มคฺเคน สมานน คโต อญฺเวยเนว
 ภวิตพฺพํ อฺปลพฺภมานาทินวานิสฺเสน สพฺพตฺต
 สพฺพทา สพฺเพสํ อฺปลพฺภมานน ฯ

อิมานิ ฯ ยญฺญาทิจฺจุยฺยจฺจ
 ปญฺณตฺติยา สมฺมตานิ อิตฺทิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 นารหฺรฺยานิ สุกฺคิตฺตคฺคินฺนํ มคฺโค ภวิตฺตฺติ ฯ
